

DEBATOOLIJFANNITTENNKKOOOI

IN ZIN ZIN ZIN ZIN
 DIT DIT DIT DIT
 NUMMER NUMMER NUMMER NUMMER
 ER ER ER ER

DEBAT

Marc Koehler
 (Marc Koehler Architects)
 en Hans Vermeulen
 (DUS Architecten) over de
 rol van bewoners
 tijdens de ontwerpfase

In de bestaande architec-
 tuurbladen komen
 architecten en opdracht-
 gevers nauwelijks zelf
 aan het woord, laat staan
 dat ze met elkaar in
 debat gaan. In *De Oli-
 fantenkooi*, een pamflet
 behorende bij de
 kwartaaluitgave *Archi-
 tectuur Lokaal*, biedt
 Architectuur Lokaal een
 podium voor een nieuwe
 (of heel ouderwetse)
 vorm van architectuur-
 debat. Schriftelijk,
 persoonlijk, polemisch,
 vragen oproepend.

*kelijk groot aantal jonge-
 ren en ouderen met
 een bescheiden, maar uit-
 gesproken vrije en
 boeiende persoonlijkheid.
 De vraag naar de grootste
 onder hen wordt niet
 meer gesteld. Allen dragen
 op hun eigen wijze bij
 om de architectuur [...] tot een ongemeen boeiend
 panorama uit te bouwen. Buiten elke leerstelligheid
 of vooropgezet program-
 ma om laten ze zich
 inspireren door de concrete
 opdracht. Al is die slechts
 een olifantenkooi."*

REFLECTIE

Anne Holtrop over
 maquettes als
 zelfstandige architec-
 tonische modellen

ONTWERP

Architectuur volgens
 Job Floris (Monadnock)

Architecten lichten hun
 eigen projecten toe.
 Architectuurcritici schrij-
 ven over tendensen en
 ontwikkelingen. Wat
 betekent het om ontwer-
 per te zijn? Hoe komt
 dat tot uiting in concrete
 projecten of ontwerp-
 vragen? Op welke vragen
 wil de maatschappij een
 antwoord? Welke
 culturele drijfveren heb-
 ben opdrachtgevers?
 Hoe verhouden zij zich tot
 ontwerp, bewoners,
 beleid en maatschappe-
 lijke tendensen?
 Architectuur Lokaal
 nodigt nadrukkelijk uit
 om te reageren.

Deze uitspraak lijkt
 betrekking te hebben op
 deze tijd, op vandaag
 of gisteren. Het is echter
 een fragment uit een
 recensie van Geert
 Bekaert, die hij schreef in
 1965. Aan deze recensie
 ontleent dit pamflet
 zijn naam. Als eerbetoon
 aan de nestor van de
 moderne architectuur-
 kritiek, maar ook als
 metafoor voor schaal en
 maat, kracht en gekooide
 energie. Zie voor de
 complete recensie: [www.
 arch-lokaal.nl](http://www.arch-lokaal.nl) onder
 publicaties.

PRAKTIJK

Nanne de Ru
 (Powerhouse Company)
 over de schuifdeur.
 E-mailwisseling
 tussen architect en op-
 drachtgever

KRITIEK

Christophe van
 Gerrewey (Universiteit
 van Gent) over
 architectuurkritiek

Dit initiatief staat of valt
 met input van buiten,
 met de wil tot debat.
 Architecten en opdracht-
 gevers, doe er uw voor-
 deel mee!

ARCHITECTUURTEGEL
 ARCHITECTUURTEGEL
 ARCHITECTUURTEGEL
 ARCHITECTUURTEGEL
 ARCHITECTUURTEGEL
 ARCHITECTUURTEGEL

COLOFON

De Olifantenkooi
 verschijnt als
 bijlage bij het kwartaal-
 blad *Architectuur
 Lokaal* onder redactie
 van Indira van 't
 Klooster. Kopij kan
 worden gestuurd naar:
[indira.vantklooster@
 arch-lokaal.nl](mailto:indira.vantklooster@arch-lokaal.nl)

Uitgave:
 Architectuur Lokaal,
 Tussen de Bogen 18,
 1013 JB Amsterdam,
 T 020 5304000
 E info@arch-lokaal.nl
 Vormgeving:
 Marc Hollenstein,
 Werkplaats Typografie
 Druk: Die Keure, België

Dit nummer van
De Olifantenkooi wordt
 feestelijk gelanceerd
 op 27 maart 2009
 om 20.00 uur.
 Een groot deel van de
 auteurs zal dan met
 elkaar in debat gaan.
 U bent van harte
 welkom. Ook de
 komende nummers
 worden zo gepresen-
 teerd: op 26 juni,
 25 september en
 17 december 2009.
 Toegang gratis.

*"De architectuur van
 vandaag, de levende archi-
 tectuur, wordt niet
 meer beheerst door enkele
 groten die men op
 de vingers van één hand
 kan tellen. Zij wordt
 gemaakt door een betrek-*

"Ik ben heel erg met
 mijn vak bezig.
 Financiering is voor mij
 niet meer dan een
 middel."

Eric van Egeraat in *De Volkskrant*,
 17 februari 2009

D D D D D D D
 E E E E E E E
 B B B B B B B
 A A A A A A A
 T T T T T T T

Bewonersparticipatie is, in de vorm van consumentenbelangen, terug van weggeweest. Daarmee keert ook de aloude vraag terug of inspraak van leken de architect al dan niet belemmert in zijn rol als ontwerper. Winnaar van de Maaskantprijs 2008, Adri Duivesteijn, betoogt dat architectuur geen autonome kunst is en niet enkel voorbehouden aan de vakgemeenschap.¹ Marc Koehler en Hans Vermeulen (DUS Architecten) gaan een stap verder. Architectuur is niet alleen voor de architect, maar hij heeft wel degelijk een autonome positie. Koehler ziet, in de lijn van Bernard Tschumi, een rol voor architecten waarbij de architect een kritische rol inneemt en z'n kennis van sociaal maatschappelijke processen en de bredere omgeving, omzet in een visionaire kritiek. Generatiegenoot Hans Vermeulen zoekt in de specifieke kennis van bewoners aanknopingspunten voor zijn ontwerp. Maar dát is gewoon marktconform denken, aldus Koehler.

¹ Juryrapport van de Maaskantprijs 2008: www.arch-lokaal.nl

Marc Koehler
 BEWONERSPARTICIPATIE ZIT PUBLIEKE ARCHITECTUUR IN DE WEG

Een goed woongebouw heeft emotiewaarde, is functioneel en is herkenbaar. Participatief ontwerpen met bewoners kan de helderheid en herkenbaarheid van het architectonisch concept ondermijnen. Wat veel belangrijker is dan inspraak, is een professionele opdrachtgever met visie, met wie je intensief op zoek gaat naar de ontwerp vragen en oplossingen van nu en van morgen.

In plaats van dat een gebouw zijn identiteit ontleent aan de context, het lange termijn perspectief en het grotere stedelijke schaalniveau, wordt in participatief ontwerpen het tijdelijke collectieve belang van een bijzondere groep centraal gesteld. Dit

Hans Vermeulen
 HET BETREKKEN VAN GEBRUIKERS LEVERT EEN POSITIEVE BIJDRAGE AAN DE ONTWIKKELING VAN DE STAD

Ik ben het met Marc Koehler eens dat je als ontwerper een zekere autonomie nodig hebt om beslissingen te kunnen nemen die nodig zijn om uitgesproken architectuur te maken, maar een stad bouw je niet alleen. Ik ben gefascineerd door de processen in de samenleving. Continue onderzoek ik de interactie tussen mensen en tussen mensen en gebouwde omgeving door middel van performances, kleine gebouwde objecten, evenementen en óók het betrekken van gebruikers in ontwikkeltrajecten. De zo opgedane kennis gebruiken we bij de ontwikkeling van nieuwe concepten en typologieën.

is eigenlijk een ultiem marktconforme en daarmee misschien ook wel kortzichtige benadering. Ontneem je jezelf niet de mogelijkheid van een kritische positie? Individuele wensen staan vaak op gespannen voet met die van het collectief, die weer op gespannen voet staan met het publieke belang. Als architect moet je een zekere autonomie hebben om de balans tussen deze drie te bewaken.

Als je collectieve woongebouwen op maat zou ontwerpen, belemmer je dan niet deze flexibiliteit? Hoe duurzaam is een gebouw dat om de tien jaar verbouwd moet worden omdat het te specifiek ontworpen is? Ik probeer juist marktvoormed te ontwerpen. Door na te denken over de potentie van een plek om nieuwe (gemengde) doelgroepen en functies aan te trekken. Binnen een sterk identiteitsbepa-

Het betrekken van gebruikers is een kort en intensief onderdeel als start van een ontwikkeltraject. Wat DUS toevoegt, is een eigen vorm van gebruikersonderzoek. Gebruikersinput krijgt geen aparte status naast het ontwikkeltraject, maar wordt juist onderdeel ervan. De rol als scheppende, ontwerpende architect met een eigen verantwoordelijkheid en signatuur verandert niet. De gebruiker is géén ontwerper. De architect blijft de spin in het web die de verschillende wensen en belangen samenbrengt in een contextueel concept. Daarbij is het compromis geen uitgangspunt. Het betrekken van bewoners staat op deze manier de kritische en visionaire rol van de architect geheel niet in de weg, maar kan deze juist versterken.

Natuurlijk staan het individuele en collectieve belang op gespannen

lend gebouwframe kan een grote flexibiliteit worden gecreëerd, bijvoorbeeld door middel van een cascoconcept.

Een goed woongebouw kan bestaande en nieuwe bewoners inspireren, verleiden en met elkaar verbinden. Hiervoor is inspraak geen voorwaarde. Als architect moet je je natuurlijk goed verdiepen in de gebruiker van je gebouw, maar zoals in elk creatief proces heb je ook een zekere ego en vrijheid nodig om tot onderscheidende kwaliteit te komen. Ik vraag me daarom af of DUS participatie wel echt inzet als nieuwe ontwerp methode. Of is het slechts een handige communicatietool waarmee DUS, net als de meeste andere architecten, hun eigen ideeën met meer draagvlak kunnen realiseren?

Marc Koehler is oprichter van Koehler Architects, www.marckoehler.nl

voet met het publieke belang. Maar het belang van de markt staat op net zo'n gespannen voet met dat publieke belang. Uit onze gebruikersonderzoeken blijkt dat de ideeën die leven binnen de bouw wereld over wat marktconform is niet per definitie kloppen en aan verandering onderhevig zijn. Juist marktconform denken leidt tot generalisering. Mensen passen niet allemaal in hetzelfde hokje van 5.4 meter breed en 9 meter diep. Júist een bijzondere ruimte daagt uit om er mee om te gaan, leidt tot nieuwe inzichten en op termijn tot nieuw gebruik. Zonder generiek te zijn kunnen we multifunctioneel en duurzaam ontwerpen, naar de wensen van huidige klanten én de toekomstige.

Hans Vermeulen vormt met Martine de Wit en Hedwig Heinsman het bureau DUS Architecten, www.dusarchitects.com

R E F L E C T I E
R E F L E C T I E
R E F L E C T I E
R E F L E C T I E
R E F L E C T I E

Anne Holtrop
ACTUALLY THIS IS
THE CEILING

In een video-opname van Markus Heidingsfelder en Min Tesch¹, zien we Rem Koolhaas en Jacques Herzog een project presenteren aan Ian Schrager, de opdrachtgever. Ze starten bij een aantal verschillende maquettes gemaakt voor de begane grond verdieping van het project, The Astor Place Hotel in New York.

Na wat omwentelingen komt Rem Koolhaas terug bij de serie maquettes. Hij licht er nu niet één uit als de optie voor het ontwerp, maar maakt met de verschillende maquettes één nieuwe maquette. De maquette verandert in die handeling van een model van representatie naar een object met een zelfstandige kwaliteit. Een werknemer van Herzog & de Meuron probeert de nieuwe maquette verder toe te lichten. Maar niet voor hij eerst over een onderdeel, dat nu de vloer vormt, zegt: "Actually this is the ceiling". Nog steeds overtuigd van het feit, dat het een plafond betreft en niet een stuk foam met een bepaalde vorm wat in principe alles zou kunnen zijn.

Gebruikelijk wordt een maquette gezien als een tijdelijke fase, waarin het beeld van het gebouw wordt weergegeven, op weg naar de realisatie van het werkelijke gebouw. Als het gebouw dan staat wordt de maquette daarmee vervangen. Maar zoals blijkt met de maquettes voor het hotel, zijn het geen statisch

objecten die de totale essentie van het idee bezitten. Ze zijn afhankelijk van de context waarbinnen ze gepresenteerd worden en de interpretatie van de beschouwer of maker.

Dit geldt ook voor hoe we onze omgeving zien en deze interpreteren. Die bestaat niet zoals wij in het westen geneigd zijn te denken uit één statisch en stabiel model, zoals Olafur Eliasson beschrijft in zijn tekst, maar bestaat uit verschillende modellen.² Die aan tijd en aan onszelf onderhevig zijn. We ontwikkelen ons niet langer van model naar werke lijkheid, maar van model naar model. Terwijl we beide modellen als werkelijk beschouwen.

Het maquette model en het gebouwde model zijn vanuit dat besef gelijkwaardige modellen, die beide geïnterpreteerd kunnen worden. Ook niet gebouwde maquettes hebben immers ons denken over architectuur beïnvloedt. Denk daarbij aan de twee beroemde maquettes voor de Très Grande Bibliothèque van OMA, die een jaar later na de prijsvraaginzending voor het Stedelijk Museum zijn gemaakt. Beide maquettes zijn geen twee alternatieve ontwerpen, maar twee naast elkaar bestaande zienswijzen over eenzelfde ontwerp. De maquette is geen representatie, maar een werkelijk en zelfstandig object. De maquette vertelt ons, naast een gebouw, hoe wij de architectuur interpreteren en gebruiken.

Anne Holtrop is architect en redacteur van OASE. Deze tekst vormt een voorbereiding op een OASE-nummer over maquettes en modellen. www.annaholtrop.nl, www.oase.org

O N T W E R P
O N T W E R P
O N T W E R P
O N T W E R P
O N T W E R P

Job Floris
DE FIJNSTE KORRELS

Zie hoe de stenen van een oude gemetselde muur met uiterste zorg zijn fijngeslepen zodat ze exact, steen voor steen, in elkaar passen met hertussen slechts een miniem laagje mortel. Deze precisie toont een enorme betrokkenheid van veel handen, van metselaar tot principaal, de architect droeg hier tot op het kleinste schaalniveau aan bij. Zie nu hoe de bakstenen drijven tussen dikke mortelvoegen in een recent gemetselde muur. De dikte van de mortellaag illustreert de evolutie van een bouwproces waarin efficiëntie en serie-matigheid domineren, ten koste van precisie. Hier zijn aanzienlijk minder handen bij betrokken. Een realiteit waarop de architect een antwoord dient te formuleren, zodat verfijning tot op het kleinste schaalniveau leesbaar blijft. Zo draagt een architect verantwoordelijkheid voor de cultuur van het maken, zonder zich te marginaliseren tot esthetisch adviseur. Om gebouwen tot stand te brengen waarvan schaal en detail begrijpelijk zijn, zodat je je ertoe kunt verhouden.

Job Floris is medeoprichter van Monadnock, www.monadnock.nl en redactielid van OASE.

¹ Rem Koolhaas, *A Kind of Architect*, DVD, Arte (2007).

² Olafur Eliasson, *306090 Book*, Volume 11 (New York 2007), p.18-25.

P R A K T I J K
 P R A K T I J K
 P R A K T I J K
 P R A K T I J K
 P R A K T I J K
 P R A K T I J K

Nanne de Ru
 DE SCHUIFDEUR

Beste H,

[...] wat betreft de schuifpui is het heel lastig voor ons om een pui te ontwerpen in een pui-loze gevel. Wij hebben er lang over nagedacht... wellicht zou heel mooi kunnen zijn als het niet een glazen pui is die openschuift maar een hele wand? Dan is er echt geen enkel kozijn te zien in de gevel. Zie bijgevoegd voorstel. Een heel zwaar element in die supertransparante gevel. Magisch. Het is een groen marmeren schuifwand van 4 meter breed en 3 meter hoog. [...]

groet, Nanne

Beste Nanne,

[...] heel spectaculair idee. Veel beter dan een glazen pui. Maar hoe ga je het maken? Krijg je het open zonder motor of iets dergelijks? En wordt het niet te duur? Het moet heel makkelijk gaan, geen gedoe. En goed afsluitbaar. En dat groene marmer lijkt ons van buiten wel mooi, maar zou het aan de binnenzijde ook gewoon wit kunnen zijn? Anders wordt de kleine woonkamer wellicht wat te donker? [...]

Beste H,

[...] Na wat technisch speurwerk hebben we eindelijk een goede deurenfabrikant gevonden die de deur kan maken,

uit West-Friesland. Zij maken deuren voor hangars van 12 bij 10 meter, dus dit zou dan een van hun 'kleinere deuren' zijn. Met de pink te openen zeggen ze. Loopt op grote wielen. Wat betreft het marmer hebben we een fabrikant gevonden in Texas die lichtgewicht marmer-fineer panelen maakt, die $\frac{1}{7}$ van het normale gewicht zijn. Het marmer komt overigens uit Pakistan, *of all places*. Zij kunnen panelen onder verstek de hoek omzetten. Dan lijkt het of de wand uit massieve blokken bestaat. Dan is het echt heel onverwacht als de wand open blijkt te kunnen schuiven. Een witte binnenzijde is dan geen optie (*ruins the surprise*). Wat betreft de afsluiting werken we aan een heel bijzondere oplossing, waar we graag komende vrijdag met jullie over praten. [...]

Beste N,

[...] na enige overweging helemaal akkoord met de marmeren schuifdeur en ook met de rubberen kruis kolom. Het past bij elkaar. We gaan ervoor, de 'rubberen Mies'. Kan je garantie krijgen op het loopwerk van de deur? [...]

H

Nanne de Ru is medeoprichter van Powerhouse Company, www.powerhouse-company.com

K R I T I E K
 K R I T I E K
 K R I T I E K
 K R I T I E K
 K R I T I E K
 K R I T I E K

Christophe van Gerrewey
 SYMPTOMEN

De kritiek, zo schreef Walter Benjamin al in de jaren dertig, heeft geen vast begrippenkader – ze heeft enkel een jargon dat van dag tot dag verandert. Dat kritiek niet vanzelf tot stand komt, maar tijd en inspanning kost, is dus niets nieuws. Er bestaat geen checklist waaraan elk werk getoetst kan worden. Zo'n ultieme test heeft overigens nooit bestaan. Want zodra kritiek gelijk komt te staan aan de toepassing van schema's, ontstaat iets anders – een analyse, toegepaste wetenschap of politieke propaganda.

Die situatie, dit ondefinieerbare karakter van kritiek, is zowel een zegen als een vloek. Het is een zegen omdat alle betrokken partijen een zekere vrijheid wordt toegestaan. Kunst, architectuur, literatuur – maar ook: lezers, bewoners, toeschouwers én critici, worden toegestaan om zich te manifesteren en te ontplooien. En tegelijkertijd is dat ook de grootste bedreiging voor de kritiek. Want als alles aan iedereen is toegestaan, als alles bestaansrecht heeft, waarom dan nog opkomen voor iets of iemand? Van dag tot dag opnieuw beginnen met het zoeken naar *criteria voor kritiek* houden weinigen vol. Waarom zouden we? Er lijkt een even verleidelijke als verraderlijke rust te schuilen in het wegmoffelen van onze eigen eigenschappen zodat *andermans* eigenschappen niet in het gedrang komen.

Wat de grote critici uit de twintigste eeuw met elkaar gemeen hadden, zijn zeker niet hun eigenschappen – als wel het feit *dat ze eigenschappen hadden*. De kritiek bestaat niet, maar de criticus wel. Dat de kritiek niet duidelijk bestaat, staat de criticus toe om, zonder al te veel relativering of oppervlakkige consideratie voor de ander, zijn eigenschappen uit te leven in het ontwikkelen van die kritiek. *Enjoy your symptom!* – zo titelde Slavoj Žižek een van zijn boeken. En precies dat moeten critici – maar lang niet alleen critici – doen: van hun symptomen, hun afwijkingen, hun ergernissen en hun perversies leren genieten – en ze botvieren op hun onderwerp. Kritiek komt dan, van dag tot dag, vanzelf.

Christophe van Gerrewey promoveert aan de Universiteit van Gent op Geert Bekeert en is mederedacteur van de *Verzamelde opstellen 4: De kromme weg, 1981–1985* over het werk van Geert Bekeert